

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

(Плаксієнко В.Я., д.е.н., професор, Полтавський державний аграрний університет, Легенчук С.Ф., д.е.н., професор, державний університет «Житомирська політехніка») 7

РОЗДІЛ 1. «ЯДРО» БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СУЧАСНОСТІ 9

1.1. Історичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку як науки в Україні (Бондарчук Н.В., д.держ.упр., професор, Дніпровський державний аграрно-економічний університет) 9

1.2. «Ядро» та змінні у визначенні, предметі і методи бухгалтерського обліку (Плаксієнко В.Я., д.е.н., професор, Лівський Р.В., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет) 19

1.3. Обліковий базис генерації потоків капіталу (Камінська Т.Г., д.е.н., професор, Академія праці, соціальних відносин та туризму, Овчарик Р.Ю., к.е.н., доцент, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, Ільчак О.В., к.е.н., асистент, Національний університет біоресурсів і природокористування України) 38

РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ 53

2.1. Інформаційна роль фінансового обліку у забезпеченні економічної, соціальної та екологічної відповідальності підприємств (Канцедал Н.А., к.е.н., доцент, Пономаренко О.Г., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет) 53

2.2. Трансформація інформаційної ролі бухгалтерського обліку в управлінні доходами аграрних підприємств (Пилипенко К.А., д.е.н., професор, Мац Т.П., к.е.н., доцент, Красота О.Г., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет) 64

2.3. Інформаційна роль бухгалтерського обліку у вирішенні проблем податкової безпеки підприємств (Лега О.В., к.е.н., доцент, Прийдак Т.Б., к.е.н., доцент, Яловега Л.В., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет) 74

2.4. Логістичні питання організації обліку запасів (Левченко З.М., к.е.н., доцент, Тютюнник С.В., к.е.н., доцент, Дугар Т.Є, к.е.н., доцент, Романченко Ю.О., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет).....	85
2.5. Річна фінансова звітність як засіб формування та реалізації державної політики у сфері бухгалтерського обліку (Грибовська Ю.М., к.е.н., доцент, Ходаківська Л.О., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет).....	102

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ 115

3.1. Глобальні принципи управлінського обліку в контексті формування екологічної безпеки підприємств (Гуцаленко Л.В., д.е.н., професор, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Лепетан І.М., к.е.н., доцент, Вінницький національний університет)	115
3.2. Формування та обліковий супровід витрат логістичного сегменту підприємства (Назаренко О.В., д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет)	130
3.3. Управління фінансово-економічною стійкістю підприємства у контексті застосування обліково-аналітичних інструментів (Шмиголь Н.М., д.е.н., професор, Національний університет «Запорізька політехніка», Касянок М.А., аспірант, Запорізький національний університет)	143
3.4. Обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку підприємств (Скоробогатова Н.Є., к.е.н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»)	154
3.5. Архітектурно-онтологічне моделювання обліково-аналітичного забезпечення менеджменту бізнес-процесів підприємства (Пилипенко А.А., д.е.н., професор, Халліфах А. М., стажер, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця)	165

РОЗДІЛ 4. НОВЕ В КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	183
4.1. Інноваційний імператив розвитку бухгалтерського обліку в епоху цифрових перетворень (Бочуля Т. В., д.е.н., професор, Харківський державний університет харчування та торгівлі)	183
4.2. Цифровізація як вектор модернізації системи бухгалтерського обліку (Соколенко Л.Ф., к.е.н., доцент, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Назаренко І.М., д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет)	196
4.3. Трансформація елементів методу бухгалтерського обліку в умовах комп'ютеризації (Кулик В.А., д.е.н., професор, Полтавський державний аграрний університет).....	209
4.4. Особливості, переваги та недоліки програмних продуктів («Універсал 7: ERP» та «BAS Бухгалтерія») (Мокієнко Т.В., к.е.н., доцент, Черненко К.В., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет).....	222
4.5. Економічна ефективність впровадження автоматизованих облікових систем (АОС) підприємств (Горященко Ю.Г., к.е.н., доцент, Жадько К.С., д.е.н., професор, Носова Т.І., к.е.н., доцент, Університет митної справи та фінансів).....	234
РОЗДІЛ 5. СУЧАСНІ І ПЕРСПЕКТИВНІ ІНСТИТУТИ ТА ІНСТИТУЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	251
5.1. Обліковий інжиніринг у формуванні професійного судження бухгалтера (Садовська І.Б., д.е.н., професор, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Нагірська К.Є., к.е.н., доцент, Луцький національний технічний університет).....	251
5.2. Розуміння бухгалтерського обліку як соціальної та інституційної практики: місце в сучасній бухгалтерській науковій картині світу (Легенчук С.Ф., д.е.н., професор, державний університет «Житомирська політехніка»).....	261

5.3. Інституціональна теорія бухгалтерського обліку в науковому забезпеченні сталого розвитку (Жук В.М., д.е.н., професор, академік НААН, головний науковий співробітник відділу обліку та оподаткування ННЦ «Інститут аграрної економіки»).....	280
5.4. Федерація бухгалтерів і аудиторів як засіб фахового зростання професіоналів облікової справи (Левченко З.М., к.е.н., доцент, Єрмолаєва М.В., к.е.н., доцент, Дугар Т.Є, к.е.н., доцент, Тютюнник С.В., к.е.н., доцент, Полтавський державний аграрний університет).....	296
5.5. Етика професійного бухгалтера та її регулювання (Чижевська Л.В., д.е.н., професор, Державний університет «Житомирська політехніка»).....	305

ПЕРЕДМОВА

Жодна економічна наука не матиме сенсу, якщо не буде базуватись на об'єктивній, точній та своєчасній інформації про господарську діяльність, а 70-80 % такої інформації формує саме бухгалтерський облік. За допомогою специфічних засобів її збирання та обробки облік забезпечує вимоги не лише економічних наук та практики господарювання, а й дає підґрунтя цілій системі гуманітарних, соціальних, технічних природничих та інших наук в формуванні даних про очікувані результати впровадження тих чи інших можливих досягнень чи винаходів. Саме тому в основу організації бухгалтерського обліку покладено контроль за виконанням законів України, указів Президента, рішень уряду та інших нормативних документів з економічних питань.

Серед проблем, які потребують невідкладного вирішення – не лише обґрунтування наукового статусу бухгалтерського обліку, визначення достойного місця в системі економічних наук, але й розробка напрямів наукових пошуків, що підсилюють цей статус. Виходячи з цього бухгалтерський облік виступає системою високоорганізованих теоретичних знань, яка постійно розвивається і взаємодіє з господарською практикою, а через неї – з іншими науками та соціокультурним середовищем. Саме тому у сьогоденні актуальною проблемою є встановлення особливостей та напрямів подальшого розвитку бухгалтерського обліку як науки, при збереженні його концептуального ядра.

Особливої уваги потребує необхідність проведення всебічного методологічного аналізу різноманітних складових бухгалтерського наукового знання. На вищому рівні синтезу бухгалтерських знань обов'язковим є виділення структури основ науки бухгалтерський облік, зокрема бухгалтерської наукової картини світу, що забезпечує зрозуміле відображення об'єктивної реальності бухгалтерським обліком як наукою з одного боку, а з іншого – є передумовою диференціації бухгалтерських наукових знань, оскільки сприяє формуванню та цілеспрямованню нових наукових знань та теорій.

У написанні монографії взяли участь 45 дослідників, з яких 16 докторів та 27 кандидатів наук з 18 закладів освіти та наукових установ, з яких 11 є членами різних академій наук.

В одній науковій праці, навіть у такому широкому представництві, не можна висвітлити навіть основні напрямки розвитку бухгалтерського обліку як науки, однак вказати на окремі аспекти трансформації методології, методики, організації та облікової практики вважаємо за потрібне. Особливо це стосується молодих науковців, здобувачів II та III освітньо-наукових рівнів «Магістр» та «Доктор філософії». У наукових дослідженнях з бухгалтерського обліку при розробці будь-яких перспектив розвитку слід пам'ятати про збереження загальних засад.

Не ставлячи за мету проведення аналізу всіх нових розробок у сфері бухгалтерського обліку (лише за роки незалежності України обліково-аналітичній тематиці присвячено сотні докторських та тисячі кандидатських дисертацій) у даній роботі зроблена спроба провести певне узагальнення окремих напрямів розвитку облікової науки, що сприятиме кращому розумінню окремих теоретико-методологічних підходів до вивчення цієї наукової дисципліни здобувачами вказаних освітньо-наукових рівнів, а також практикам-дослідникам, які розробляють методичні рекомендації та підзаконні нормативні документи на різних рівнях управління економікою країни.

«ЯДРО» БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СУЧАСНОСТІ

1.1. Історичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку як науки в Україні

Бухгалтерська інформація в сучасному господарюванні відіграє не просто пасивно відображальну, але і важливу організаційну роль, а тому може реєструватись як реальна цінність (нематеріальний актив, ноу-хау). Однак такою вона стає не автоматично, а в результаті пристосування її до потреб конкретних користувачів облікової інформації. Відповідно чітко визначається тенденція ведення обліку і складання звітності в прогностичних цілях.

Умовно розвиток бухгалтерського обліку в Україні можна поділити на такі етапи:

- дослов'янський період;
- зародження бухгалтерського обліку в Київській Русі;
- розвиток бухгалтерського обліку на Західноукраїнських землях;
- розвиток обліку в Україні в кінці XV–XIX ст.;
- бухгалтерський облік в Україні XX–XXI ст.

Удослов'янський період на території України облік в основному розвивався в грецьких містах-колоніях, так само і в Стародавній Греції. Згодом, в умовах трипільської культури, виникла особлива система обліку та рахунку.

Київська Україна-Русь, як держава, виникла в IX ст., з 882 р. На території держави близько півтора століття використовувалися примітивні прийоми обліку, пов'язані зі збором данини та обліком торгових оборотів. У період, коли київські князі тільки завойовували та об'єднували слов'янські племена, відбувалося так зване “полюддя” – данину шкірами, воском, медом. Пізніше все населення було зобов'язане сплачувати данину від “диму”, тобто землі, на якій проживали або “рала” – від землі, яку обробляли. Встановлювалися і окремі спеціальні податки, такі як “ловчий” – утримання княжого двору під час полювання, повіз – від перевезень, мито – від торгів у місті тощо.

За часів князя Володимира Київська Русь стала колосальною державою, найбільшою за своїми розмірами в Європі, з централізованою

владою князя, міцними твердинями, славною своїми багатствами, зв'язаною торговельними та дипломатичними стосунками з усім культурним світом того часу [3].

Прийняття християнства Володимиром у Київській Русі було великим поштовхом у розвитку культури, освіти і, зокрема, облікової науки. Виникали школи, писали книги, набували розвитку науки, зокрема, математика, яка була і є її основою в сучасності.

Ще більшого розквіту Київська держава набула за часів Я. Мудрого (1019–1054 рр.). Недоторканність приватної земельної власності закріпив збірник законів України-Русі “Руська правда” Я. Мудрого. Власність князя і держави ототожнювалась, розмір данини та податків не регламентувався, тобто все було в руках князя. Таке юридично закріплене господарювання певним чином впливало на формування обліку в майбутньому, адже діяв принцип: держава є власником усього майна, яке знаходиться в країні, що і зумовило необхідність створення єдиного органу, який би регламентував порядок ведення облікових записів, підпорядкувавши їх “вертикальним” правовим відносинам. Ведення обліку безпосередньо підпорядковувалося печатнику, який був начальником княжої канцелярії, укладав княжі грамоти, мав на збереженні княжу печатку.

За Володимира Мономаха Київська держава змінила своє становище. Князь Володимир дав дві статті “Руської правди”: впорядкував справи з наданням позик і встановив розмір законних відсотків.

У Київській Русі, а пізніше і в Галицько-Волинському князівстві, ввели відповідну підготовку людей, які займались обліком та іншою писарською роботою. Ведення обліку за тих часів, у тому числі і облікової роботи, знаходилося безпосередньо в підпорядкуванні печатника.

У монастирях, де фактично концентрувалася вся наукова думка, відкривали школи, проводили різноманітне навчання, в тому числі ведення обліку і запису. Тут здійснювали велику і досить різноманітну господарську роботу. Саме в монастирях під впливом візантійської наукової думки зародились ідеї майбутньої української бухгалтерії [5].

Облік у монастирях був організований за принципом камеральної форми. Об'єктами обліку була готівка, доходи, видатки, а також дебіторська і кредиторська заборгованість. Суми дебіторської заборгованості клієнтів відображалися по дебету, а по кредиту – їх внески. В окремих касових журналах реєструвалися прибуткові та видаткові

операції. Але облік ще не був систематичним. У цей період в Україні переважала проста бухгалтерія, хоча вже почали з'являтися паростки застосування подвійного запису.

Висока відповідальність при княжому дворі та в монастирському господарстві привела до створення певної техніки ведення обліку, яка поділяла облікові реєстри, призначені для відображення в них надходження і відпуску грошових та матеріальних цінностей, послідовного проведення інвентаризації.

Свої корективи в економічні відносини того часу і, відповідно, в облік вніс період татаро-монгольської навали (1237–1480 рр.), який призвів до занепаду Київської держави і перенесення центру східнослов'янської культури до Галицько-Волинського князівства. Татари нав'язали свої облікові правила, докорінно змінили податкову політику, запровадили подушне оподаткування. У 1257 р. китайські чиновники-баскаки провели перепис населення, під яким розуміли не статистичний облік населення, а бухгалтерську інвентаризацію людей, покладену в систему подушного оподаткування.

У XIV–XV ст. рівень розвитку торгівлі був дуже високий, що вимагало й чіткої грошової системи обліку. Утворювали купецькі курії, в яких була запроваджена оригінальна система обліку касових операцій. Касова книга складалася з двох половин: у першій записували «приход», а в другій – видатки. Запис «приходу» містив такі реквізити: дату, суму прописом і цифрами, від кого надійшли гроші, підставу платежу. У видатковій половині відображали: дату, посилання на розпорядчий документ, одержувач грошей, суму прописом і цифрами, цільове призначення видатку, спосіб оплати. У верхній частині касової книги на кожній сторінці зазначали рік. Приходні та видаткові касові книги вели у двох примірниках: один був у купця або касира, другий – в особи, яка вела облік.

З поширенням у XV ст. продажу товарів на виплату виникла необхідність у відкритті банків. У торговельних містах України відкриваються торгово-банківські дома. Існуюча форма кредиту була у вигляді застави (іпотечний кредит). Це, у свою чергу, викликало необхідність появи векселя. Вексельний обіг потребував, відповідно, і вексельного обліку.

Отже, складна податкова система, торгівля, банки, ремесла – все це вимагало розвитку і вдосконалення облікової системи, яка була повністю зорієнтована на Західну Європу.